

dat wij van oordeel zijn, dat iedereen, die studie maakt van de officiële stukken, zonder eenige moeite constateeren kan, dat de rapporten, op grond waarvan vele figuren, die voor de leiding van het christelijk leven in Nederland hun krachten hadden ingezet, zijn gestooten uit de plaats, vanwaar zij aan dat leven leiding konden geven, wemelen van tegenstrijdigheden en dus als voos en onzedelijk geoordeeld zijn;

dat aan ons als eisch Gods gesteld is, wat nadien tegenover anderen geen oogenblik is gehandhaafd;

dat bindingen, die op straffe van ambtelijke uitsluiting ons opgelegd zijn, later veranderd zijn, zonder dat hierover schuld beleden werd;

dat de wijze, waarop enkele Hoogleraren en vele andere ambtsdragers bejegend zijn, spot met de eenvoudigste rechtsregelen, en dat ze dus een rechtstreeksche blamage beteekent voor elk betrokken christelijk samenlevingsverband;

en dat het nog steeds verdergaand sollen met de waarheid en het recht Gods en met onze plaats in het Koninkrijk der Hemelen, in het camoufleren van de in geding zijnde feiten en het saboteeren der eigenlijke rechtsgedingen, ook in zijn nieuwste vormen, ons niet weerzin vervult.

Ook een politieke partij, waarvan de eene groep de andere bejegt op een wijze, die aan alle broederschap gespeend is en blijft, en met Gods recht den spot drijft, is ten doode gedoemd. En het benaamt ons, dat dit ethisch conflict — zooals in de historie steeds het gevolg geweest is — wordt vergezeld van een ontstellende afbuiging naar links, niet alleen in de kerkelijke samenleving, welke zich thans van ons bevrijd weet, maar ook aan de Vrije Universiteit en in geschriften van toonaangevende auteurs der Anti-Revolutionaire Partij.

Inmiddels verblijven wij met hoogachting,

(w.g.) H. M. MULDER.

C. DE JONG.

H. HOEK.

C. VEENHOF.

K. SCHILDER.

A. ZIJLSTRA.

P. GROEN.

J. MEULINK.

K. SMIT.

P. DEDDENS.

B. HOLWERDA.

W. G. BEEFTINK.

D. VOS.

Kampen, 10 Januari 1949.

CENTRAAL COMITÉ VAN ANTIREVOL. KIESVEREENIGINGEN.

's-GRAVENHAGE, 11 Maart 1949.

Aan de Heren Prof. Dr K. Schilder c.s.
Vloedijk 14, Kampen.

Hooggeachte Heren,

In antwoord op Uw brief d.d. 10 Januari l.l. en in samenhang met Uw brief d.d. 26 Mei 1948, en de bespreking van U met ons Moderamen op 14 Juni 1948, mogen wij U het volgende mededelen.

De brief d.d. 26 Mei 1948, ontvangen op 1 Juni d.v., waarin U een onderhoud verzocht met ons Comité, is op 10 Juni 1948 beantwoord met een brief van het Moderamen van ons Comité, waarin U werd uitgenodigd voor een bespreking met het Moderamen op 14 Juni d.v. Deze bespreking vond op den genoemden datum plaats. Van Uw zijde waren daarbij tegenwoordig de Heren: Prof. Dr K. Schilder, Prof. C. Veenhof, Prof. B. Holwerda, P. Groen, H. C. Smit en Drs H. M. Mulder.

Ter inleiding daarvan werd door den Voorzitter van ons Comité namens het Moderamen verklaard:

1e. Dat met de strekking van de conclusiën 1 en 2 van het „Amersfoortse Congres“, gehouden van 30 Maart—1 April 1948, instemming werd betuigd. Een bezwaar tegen het slot van de tweede conclusie — „..... de Anti-revolutionaire Partij, welke ons, gezien haar verleden, steeds het naast stond“ — werd weggenomen, door de verklaring Uwerzijds, dat deze woorden waren gekozen in verband met de omstandigheid, dat aan het genoemde Congres deelnamen één of meer personen, die reeds sinds geruimen tijd niet meer behoorden tot de A.R. Partij;

2e. Dat het bereid was aan ons Comité voor te stellen een commissie te benoemen, welke de bezwaren, aangegeven in de conclusiën 3 en 4 van het genoemde Congres, in onderzoek zou nemen en daaromtrent advies zou uitbrengen aan ons Comité;

3e. Dat omtrent het in de conclusiën 5 tot en met 7 van het genoemde Congres omschreven — behoudens hetgeen daaruit reeds is vermeld in de conclusiën 3 en 4 — geen oordeel door de partij of haar organen kan worden uitgesproken, aangezien dit alleen mogelijk zou zijn, wanneer de leeruitspraken en tuchtbesluiten van de Synoden der Gereformeerde Kerken van 1942 en volgende jaren en de kerkelijke handelingen van Gereformeerde Kerken, in behandeling werden genomen en daaromtrent een uitspraak werd gedaan, waartoe een politieke partij niet gerechtigd is. Alleen een leeruitspraak van een kerkelijke gemeenschap, handelende over het staatsleven en de staatkunde, zou aanleiding kunnen geven tot de overweging van de vraag, of het noodzakelijk is, dat de politieke partij haar gevoelens daarover kenbaar maakt;

4e. Dat allen, die de Anti-Revolutionaire beginselen zijn toegedaan, ongeacht tot welke kerkelijke gemeenschap zij behoren, lid ener Anti-Revolutionaire kiesvereniging kunnen zijn en als zodanig in volle rechten worden aanvaard;

5e. Dat op organisatorische gronden het standpunt zou mogen worden ingenomen, dat met het werkc Comité uit het „Amersfoortse Congres“ geen besprekingen kunnen worden gevoerd, aangezien dit niet is een der organen van de partij, maar dat daarvan is afgezien ter wille van de bevordering van goede verhoudingen.

Uit de gedachtenwisseling, welke daarop is gevolgd, is gebleken:

a. Dat U geen behoefte gevoeldt aan een studie-commissie inzake de bezwaren tegen het program van beginselen onzer partij, maar dat U bereid waart Uw gravamina tegen dit program aanhangig te maken, daarvoor het bewijs of de bewijzen te geven, waarop ons Comité, eventueel de partij, van antwoord zou dienen;

b. Dat U van opinie waart niet te hebben gevraagd een oordeel over de kerkelijke aangelegenheden, aangezien het Uw gevoelens was, dat de politieke partij als zodanig daarover geen uitspraak kan doen, maar wel een oordeel over het ethisch conflict en de ethische crisis, welke een gevolg zijn van de leeruitspraken en tuchtbesluiten van de Synoden der Gereformeerde Kerken van 1942 en volgende jaren enz., wij deze de partij wel degelijk raken en haar niet onverschillig mogen laten;

c. Dat de conclusiën van het „Amersfoortse Congres“ als een onverbreekelijke eenheid moeten worden gezien en dat, wanneer het ethische conflict niet werd weggenomen, van Uw zijde geen zitting zou kunnen worden genomen in een studiecommissie ter zake van bezwaren tegen het beginselprogramma onzer partij, nog daargelaten de bezwaren, welke overigens tegen zulk een commissie zouden kunnen bestaan.

Tenslotte werd de samenspreking hiernede geëindigd: U zoudt ons eens overwegen hetgeen van de zijde van ons Moderamen was gezegd inzake de conclusiën 3 en 4 en het Moderamen zou, zo spoedig mogelijk na de verkiezingen, zijn oordeel geven over de conclusiën 5 tot en met 7.

Toen het Moderamen zich tot dit laatste zette, stuitte het op een ernstige moeilijkheid. Er was bij nadere overweging, objectief genomen, geen eenheid van zienswijze tussen U en het Moderamen omtrent de strekking en de betekenis van de conclusiën voornoemd (n.l. 5 tot en met 7). Het Moderamen meende, dat daarin werd gevraagd, dat de partij zich zou uitspreken over de leeruitspraken en tuchtbesluiten van de Synoden der Gereformeerde Kerken van 1942 en volgende jaren enz., alsmede over de gevolgen daarvan. U waart van gevoelen, dat tussen het een en het ander moest worden onderscheiden en dat een uitspraak over het ethisch conflict niet impliceerde een uitspraak over kerkelijke aangelegenheden. Teneinde, zo enigszins mogelijk, te voorkomen, dat er misverstand zou rijzen, achtte het Moderamen het wenselijk, zoal niet noodzakelijk, U te verzoeken Uw oordeel te geven over betekenis en strekking van de conclusiën 5 tot en met 7 en over hetgeen concreet zou moeten geschieden om tot de door U noodzakelijk geachte opheldering in de situatie te geraken. Daardoor zou immers komen vast te staan Uw zienswijze omtrent hetgeen door de partij zou dienen te worden gedaan. Vandaar dat ons Moderamen U den brief schreef van 13 September 1948. Wij stellen het op prijs te verklaren, dat wij hiernede onze instemming hebben betuigd.

Zeer tot ons leedwezen hebt U gemeend aan dit verzoek geen gevolg te moeten geven. Tot ons leedwezen, omdat wij van gevoelen zijn, dat het voor ons definitief antwoord aan U van zeer grote betekenis zou zijn, dat van Uw zijde concreet werd aangegeven, wat onze partij zou behoren te doen om het ethisch conflict weg te nemen. Nu blijft de mogelijkheid bestaan, dat wij U op dit belangrijke punt misverstaan. Echter, wij moeten ons, hoewel node, bij Uw houding neerleggen en ons, zonder nadere concrete voorlichting Uwerzijds, afvragen, wat de conclusiën 5 tot en met 7 van het „Amersfoortse Congres“, in het licht van de besprekingen tussen U en ons Moderamen van 14 Juni 1948 en van Uw brief van 10 Januari l.l. vorderen.

Intussen — dit veroorloven wij ons hierna toe te voegen — al waart U niet bereid aan dit verzoek van ons Moderamen te voldoen, bevat Uw brief van 10 Januari l.l. toch wel enkele uitlatingen met betrekking tot hetgeen U is verzocht, waartuit praktisch voortvloeit, dat onze partij kerkelijke zaken in behandeling moet nemen. Wij geven daarover in het onderstaande onze mening.

Na rustige, nadere overweging is ons Comité van gevoelen, dat onze partij als zodanig, het Moderamen van ons Comité, of ons Comité zelf, geen oordeel uitspreken mogen over de leeruitspraken en de tuchtbesluiten van de Synoden der Gereformeerde Kerken van 1942 en volgende jaren enz. Dit is ook voorheen nimmer gedaan, noch ten aanzien van kerkelijke aangelegenheden van de Gereformeerde Kerken, noch van die van andere kerkgemeenschappen. Onze partij was en is niet de partij van een bepaalde kerkgemeenschap, noch een kerkelijke partij. Zij is van meet af een politieke, wil men een staatkundige partij, welke haar arbeidsveld dienovereenkomstig beperkt ziet en beperkt heeft tot politieke aangelegenheden. In al de jaren van haar bestaan heeft zij geen enkel besluit genomen over kerkelijke conflicten of kerkelijke zaken, hoe belangrijk en ingrijpend deze ook zijn geweest. Genoemd mogen worden: De Doleantie van 1886, hetgeen in het kerkelijk leven heeft plaats gevonden in 1892, de zaak Dr J. B. Netelenbos, die van Dr J. G. Geelkerken c.s., en de gang van zaken in de Nederlands Hervormde Kerk na de bevrijding van ons vaderland. Zij onthield zich daarvan, niet omdat haar leden tot verschillende kerkgemeenschappen behoorden en behoren — dus om opportunistische redenen — maar omdat zij meende daartoe niet bevoegd te zijn. Kerkelijke aangelegenheden behoren in de daartoe bevoegde kerkelijke organen te worden behandeld. Aan onze partij komt de behandeling van deze aangelegenheden niet toe. Zij is alleen gerechtigd omtrent politieke zaken oordelen te geven en uitspraken te doen.

Wat door U is genoemd het ethisch conflict en de ethische crisis, kan naar onze overtuiging niet los worden gemaakt van de leeruitspraken en tuchtbesluiten en zeker niet in dezen zin, dat over het ethisch conflict een oordeel kan worden gegeven, zonder tevens te oordelen over kerkelijke handelingen. Reeds aanstonds blijkt uit Uw laatste brief, die van 10 Januari l.l., duidelijk, dat het een en het ander voor U zo nauw samenhangt, dat door U de

vraag, waarop U antwoord verlangt, als volgt is geformuleerd: „Of de door ons aangewezen kerkelijke handelingen, gezien haar ernstige gevolgen en onder het aspect van deze gevolgen, door de Antirevolutionaire Partij-instanties konden worden aan de orde gesteld en behandeld, ja dan neen“.

Door ons behoort in dit geval antwoord te worden gegeven op de vraag, of naar ons gevoelen voor degenen, op wie de genoemde leeruitspraken en tuchtbesluiten betrekking hebben, consequenties voortvloeien of door hen dienen te worden getrokken ten opzichte van hun relatie tot onze partij. Ons antwoord daarop luidt: neen. Voorzoveel dit nog nodig mocht zijn, verklaren wij unaniem, dat in volle rechten tot onze partij kunnen behoren allen, die grondslag en doel daarvan aanvaarden en die, wanneer zij een gravamen of gravamina hebben, bereid zijn dit of deze aanhangig te maken en er aan mede te werken, dat de behandeling daarvan en de beslissing daaromtrent op ordelijke wijze kunnen plaats hebben. Blijken de besprekingen van 14 Juni l.l. en Uw brief van 10 Januari l.l. acht U dit antwoord, althans voor de kerkelijk Gereformeerden onder ons, in strijd met de kerkelijke handelingen van de Synoden der Gereformeerde Kerken van 1942 en volgende jaren enz., en mitsdien een bestendiging van het ethisch conflict en de ethische crisis. Tegen dit standpunt moeten wij ons als Centraal Comité met den grootsten ernst keren, al kunnen wij ons om de bovenaangegeven redenen, niet in een beoordeling van de kerkelijke handelingen begeven. Ons antwoord op de in den aanhef van deze alinea geformuleerde vraag is even oprecht als beslist.

Hierna veroorloven wij ons toe te voegen, dat onze houding niet voortvloeit uit onverschilligheid voor of bagateliseren van het kerkelijk conflict. Integendeel, dit conflict heeft ons leed gedaan en doet ons leed en is voor ons allen een oorzaak van smart, aangezien wij van harte begeren, dat allen, die behoren tot de Gereformeerde gezindte — een woord van Groen van Prinsterer — één en eensgezind optreden: kerkelijk, politiek, maatschappelijk enz., en wij de verdeeldheid van deze gezindte een diep betreutenswaardig verschijnsel achten, dat ons allen tot verootmoediging moet voeren en tot een biddende werkzaamheid ter bevordering van de eenheid in Schriftuurlijken zin.

Ook daarom dringen wij er bij U met de meeste klem op aan uit de kerkelijke handelingen en het kerkelijk conflict niet de gevolgtrekking te maken, dat samengaan op politiek gebied onmogelijk is.

Moge de overweging van ons antwoord, door de genade Gods, leiden tot bevordering van een eensgezind staatkundig optreden van allen, die met Groen van Prinsterer in gehoorzaamheid aan de Heilige Schrift tegenover het beginsel der Revolutie stellen het Evangelie.

Gaarne verklaren wij ons tot nadere bespreking bereid. Met nadruk verklaren wij nogmaals, dat, wanneer door U een concreet en welomschreven middel wordt aangegeven, waardoor, zonder dat in 'n beoordeling van kerkelijke zaken en kerkelijke handelingen zou moeten worden getreden de moeilijkheden door U samengevat in de woorden „ethisch conflict“, zouden kunnen worden weggenomen, dit door ons met den grootsten ernst zal worden overwogen.

In afwachting van Uw antwoord verblijven wij,

met hoogachting en beleefde groeten

Voor het Centraal Comité

De voorzitter: (w.g.) J. SCHOUTEN.

De secretaris: (w.g.) Ir H. VAN RIESSEN.

Kampen, 26 April 1949.

Aan het Centraal Comité van
Antirevolutionaire Kiesverenigingen
te 's-Gravenhage.

Hooggeachte Heeren,

In antwoord op Uw brief van 11 Maart 1949, en ter afsluiting van de tusschen U en ons gevoerde correspondentie, brengen wij het volgende onder Uw aandacht.

A. Ingaande op enkele details van Uw bovenbedoelden brief merken we ter afsnijding van blijvend misverstand dit op:

1) Naar onze meening is Uw weergave, sub 1, van de daar bedoelde onzerzijds gegeven verklaring onvolledig. In het onderhoud dat wij met Uw moderamen hadden op 14 Juni 1948 is onzerzijds erop gewezen, dat het te Amersfoort gehouden congres van gereformeerden 'n congres van gereformeerden was, en niet van leden eener politieke partij. We herinnerden U eraan, dat „De Gereformeerde Kerken in Nederland“ in het jaar 1944 geenszins geacht konden worden uitsluitend zulke leden te hebben, of te willen hebben, die bij één bepaalde politieke partij waren aangesloten. Tot deze kerken behoorden tot op dat oogenblik ook wel aangesloten bij andere politieke partijen; gelijk onder degenen, die thans, na 1944, tegenover ons staan in de verzekering, dat zij „De Gereformeerde Kerken in Nederland“ zijn, leden van de Staatkundige Gereformeerde Partij, of van de Partij van den Arbeid zijn. Toen degenen, die in en na 1944 zich, door trouw te blijven aan Confessie en Kerkenordering, wederom kerkelijk verbonden zagen in de gemeenschappelijke vrijmaking van met name aangewezen openbare kerkelijke zonden en ongodelijke besluiten, wisten zij, dat geen politieke doch kerkelijke keur was aangelegd bij het elkander weer willen en mogen en moeten ontmoeten. Van te voren stond dus vast, en moest ook vaststaan, dat een zonder eenige nadere bepaling dan die der evenbedoelde vrijmaking van kerkelijke zonden bijengeroepen congres nimmer zou kunnen of mogen verklaren, dat alle con-